KASTEEL van BREDA

Versteende Krijgskunst

La Grande Salle Hendrik III

KASTEEL van BREDA

-Beeldrapportage-

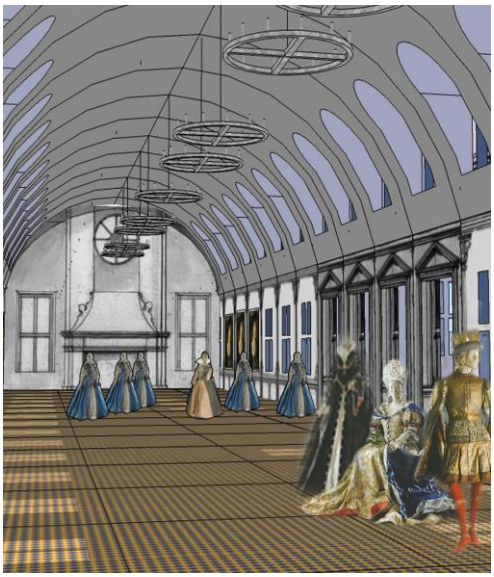

La Grande Salle 1535-1690

De Grote Zaal 1828-2020

ir r agasi
architect

Inhoud.

Pagina 02 **Inleiding**
Pagina 05 **-1 Kelder, Spijker**
Pagina 07 **+0 Begane Grond, Kolommenzaal**
Pagina 10 **+1 Piano Nobile, La Grande Salle**
Pagina 15 **Architectuur**
Pagina 18 **Statie trap**
Pagina 20 **Kapel**
Pagina 22 **Kopgevel**
Pagina 24 **Slot**
Pagina 25 **Bronnen**

Hofdames

Inleiding.

La Grande Salle zoals de Groza of Grote Zaal werd genoemd heeft door de tijd vele benamingen gekregen, zoals:
Ridder Zaal, (in Polanen slot)
Grande Salle of Paleis Zaal, van af 1535
Prinsenhof Zaal van af 1690
Cadetten kantine, Wapen Boxen, Groza, etc van af 1828
De Zaal in het paleis is door Graaf Hendrik III van Nassau (zie afbeelding boven) gebouwd in 1535 na zijn rondreizen door Spanje en Italië. Daar heeft hij de Renaissance ("all antiqua") naar Grieks en Romeins voorbeeld opgesnoven en mee naar Breda genomen.

Breda heeft voor dat de 80 jarige oorlog uitbrak nog genoten van deze Italiaanse Hoogcultuur, (o.a. op Rafaël geïnspireerde geschilderde Atheense school, zie afbeelding verder op).
Uit het boekje "Mozart in de Lage Landen" blijkt dat Prins Willem IV & V met zijn vaste hof kapel van 10 tot 14 musici regelmatig rondreisde van Den Haag (binnenhof) naar Apeldoorn ('t Loo), Nijmegen (Valkenhof), den Bosch en Breda (kasteel). La Grande Salle is dus 3 eeuwen tot Napoleon decor geweest van Hoofse manifestaties.
Zoals:

- Uit verslag secretaris: De pauselijke nunties liet al in 1537 schrijven dat de dis van Graaf Hendrik III was voorzien van gouden bekers zo groot en zo kostbaar, zoals hij nog niet eerder had gezien op zijn tochten door Europa.
- Uit archeologische onderzoek 1990: De restanten van de keuken beerput (in voormalige Polanen donjon), de keukenrekeningen van Prins Willem I en de meer dan voor siervogels grote volière blijkt dat er smakelijk en ruim werd ingenomen.
- Uit Mozart in de lage Landen: De hofkapel van Prins Willem V was uitgedost naar de tijd met bepoederde staartpruiken, goud bestikte kleurige jassen, zijden overhemden met kant afgezet, strakke knie broeken, zijden kousen, gegespte lak schoenen en degens.

Colonel Broekhuyzen, die er als kind had rond gelopen, beschreef de zaal tussen 1738 en noemde het de grootste zaal van de Lage Landen. Dan zal tijdens de bouw in 1535 het zeker de grootste zaal moeten zijn geweest: ca 12,5 meter breed en 55 m lang met twee open haarden op de kopse zijden. De zaal heeft nog steeds die afmeting. Goed voor mini ridder toernooien: de gewelfde vloer is stevig genoeg..!!

Hoe de zaal er precies uit heeft gezien is niet bekend. Toch is aan de hand van tekeningen en beschrijvingen een mogelijke reconstructie te maken, mede met kennis van vergelijkbare zalen in de Renaissance gebouwd.

Maquette 1535-1690: Het Paleis met La Grande Salle en statietrap

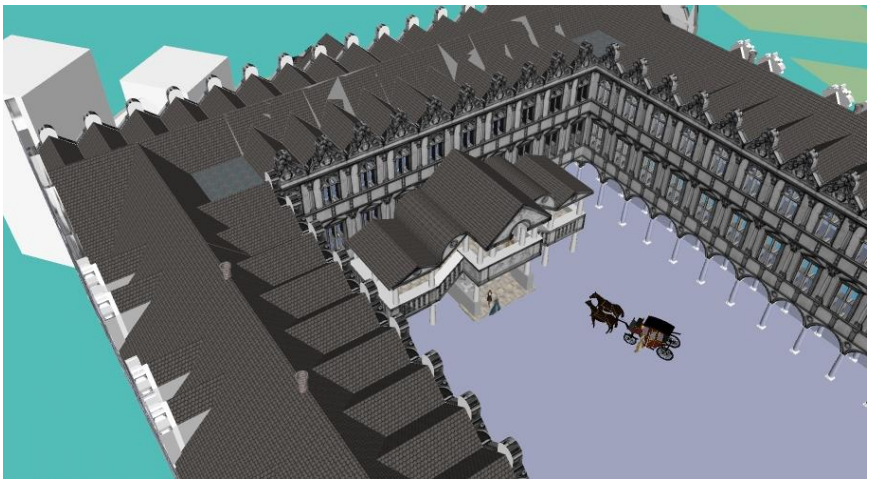
Animatie: Grande Salle met statie-trap na 1690

De reconstructies in dit paper zijn gebaseerd op onderzoeken van Van Wezel, beschreven in "Het paleis van Graaf Hendrik III van Nassau te Breda", historische tekeningen en buitenlandreizen naar Renaissance objecten in Italië en Spanje. Rafaël schilderde al grootse klassieke ruimten in zijn Atheense school (Fout zijn de bogen, die de Grieken nog niet kende).

Atheense school van Rafael met Plato en Aristoteles

Kelder

Het kasteel heeft 3 grote bouwfasen gekend: Onder Graaf Hendrik III, onder Prins Willem III (Stadhouder Koning) en onder Koning Willem I. La Grande Salle was van begin aan prominent aan wezig.

3 Bouwfasen

La Grande Salle ligt op de verdieping en wordt op de begane grond ondersteund door de kolommenzaal, die in de kelder (nu Spijker genoemd) eveneens op ruim 40 kolommen rust. De kelderkolommen zijn niet naar renaissance voorbeeld gemaakt en hebben nog middeleeuwse dobbelsteen kapitelen. De kelder was onder andere bereikbaar via een dubbeltrap achter de statietrap, die er nu nog is.

In 1826 zijn nog opname tekeningen gemaakt voor de grote verbouwing t.b.v. de KMA.
De zaal en onder zaal met kelder nam de volle breedte van het paleis in beslag.
De kapel is hierna gesloopt.

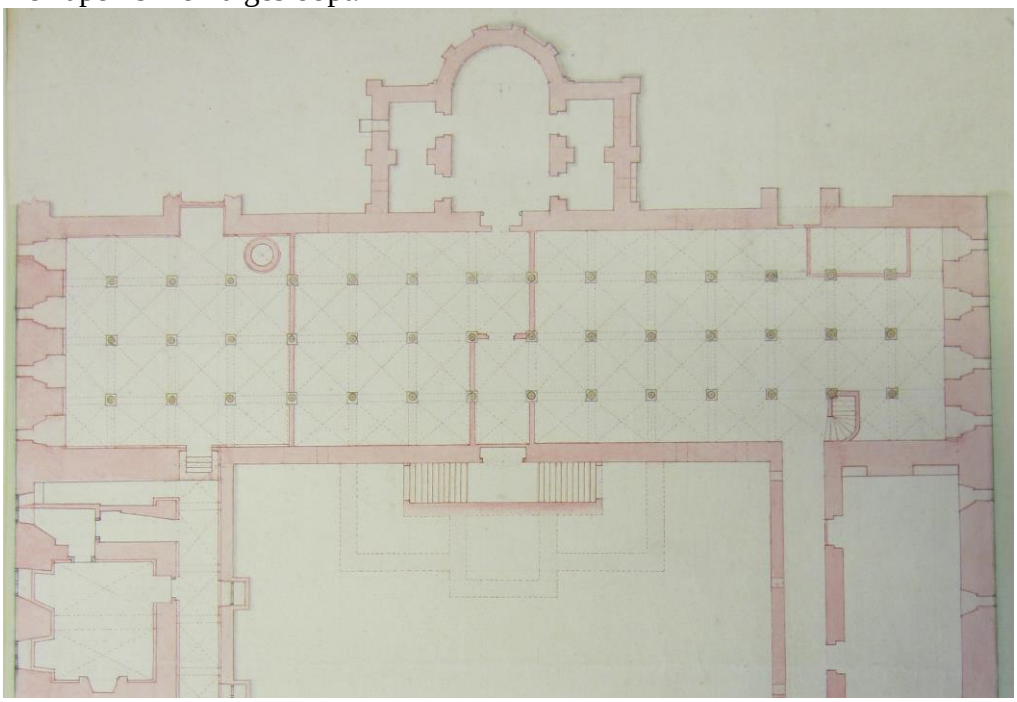
Uitsnede plattegrond van kelder uit 1826.

Kelderkolommen en gewelven met dobbelsteen kapiteel.

Hoewel de statie trap gesloopt is en de kelder trap tijdelijk verborgen was, is de kelder weer nu bereikbaar via de binnenhof/plaats.

Ingang huidige kelder trap en animatie van binnen uit gezien

Renaissance Gala

Begane Grond, Kolommenzaal

La Grande Salle rustte volledig op 54 Dorische- of Toscaanse kolommen en was open omdat het originele plan nog in een 2e binnenhof was voorzien. Hendrik III had zoiets gezien bij Palazzo del Te te Mantua. Men zou dus onder de Zaal door van binnenhof kunnen wisselen. De ruimte is afgedekt met ca 45 kruisgewelven. Met de bouwkundige ingreep in 1826 is de openruimte dichtgezet en heet nu de "Kolommenzaal" en is wellicht met zijn gewelven, zuilen en kroonluchters nu de mooiste zaal van Nederland.

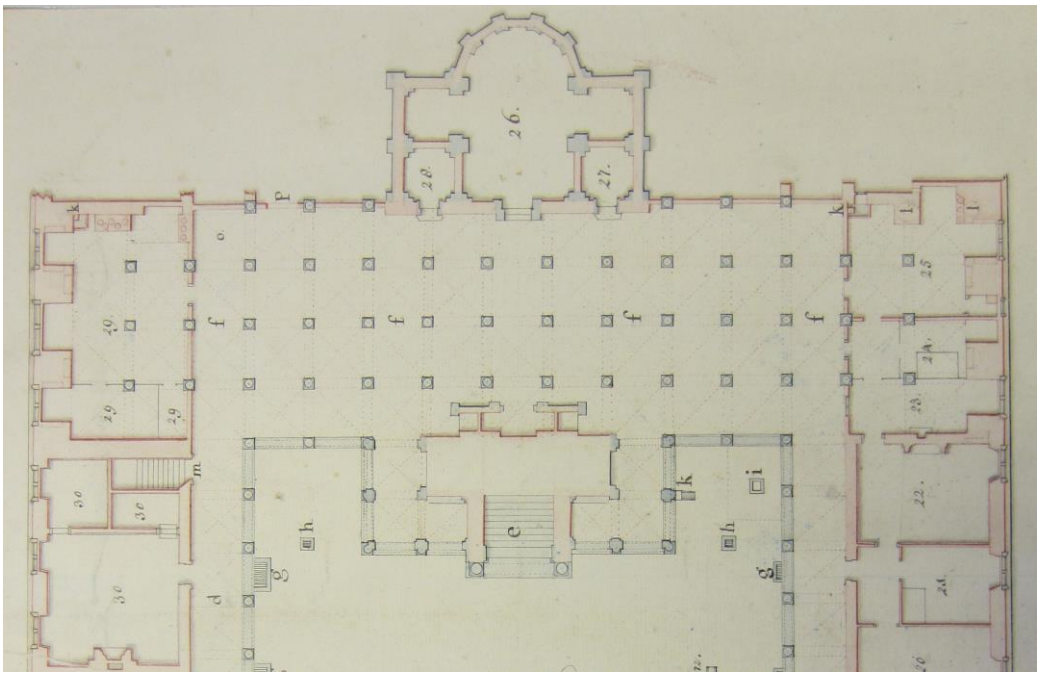

Begane Grond met kolommen in 1826

De huidige Kolommenzaal

Na het dichtzetten van de open ruimte onder de Grande Salle in 1826, ontstond de Kolommenzaal t.b.v. cadetten eetzaal. Foto onder in 1878 met voor het eerst elektrisch licht.

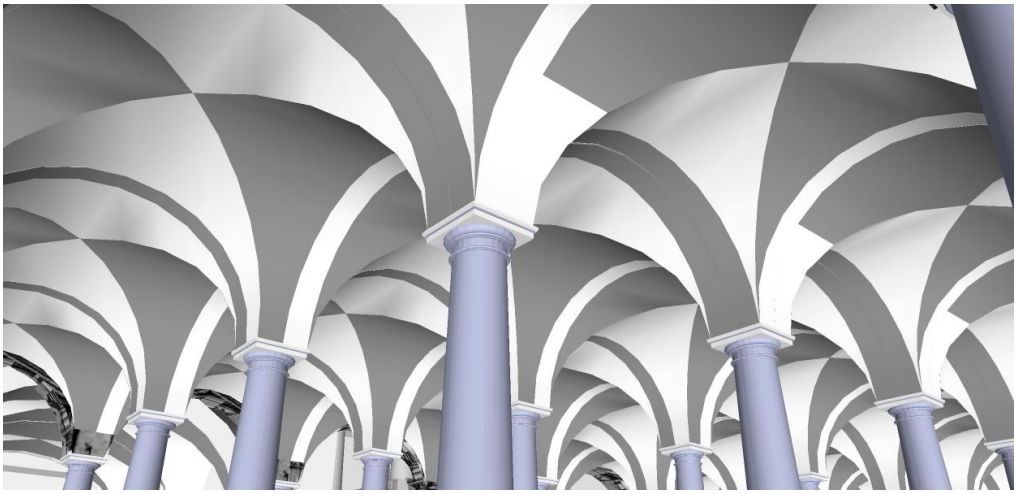

Animatie van kruisgewelven met Toscaanse / Dorische kolommen

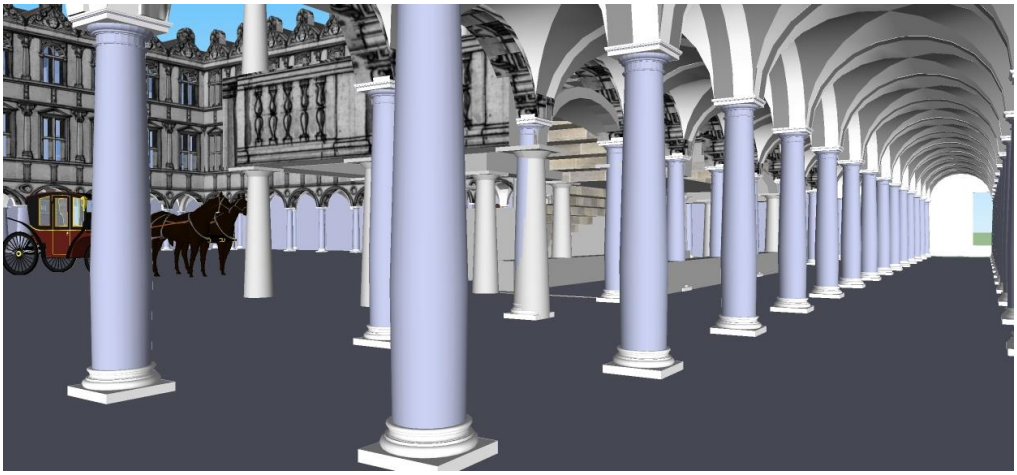

Animatiezicht van “onder” la Grande Salle met zicht op binnenhof voor 1826

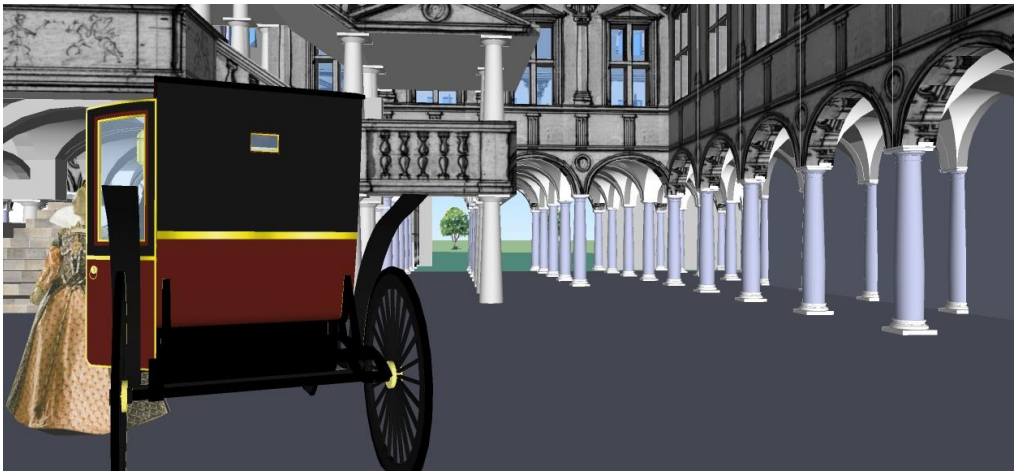

Animatiezicht van binnenhof onder Grande Salle met zicht naar buitengebied voor 1826

Renaissance Gala

Piano Nobile & La Grande Salle

Le Grande Salle was/is gelegen op de leefverdieping, de Piano Nobile (nobele vloer) van de Graven en Prinsen, en was bereikbaar via de statietrap van af de Binnenhof en via de gangen van de zijvleugels. Aan de kopgevels waren 2 grote schouwen en tegenover de statietrap ingang de kapel (later aan gebouwd). Het plafond was een groot (cassetten) tongewelf met daklichten. Het geheel zou rijkelijk versierd zijn. Nu is van dat alles alleen de grootse ruimte nog zichtbaar en liefst 55 m lang.

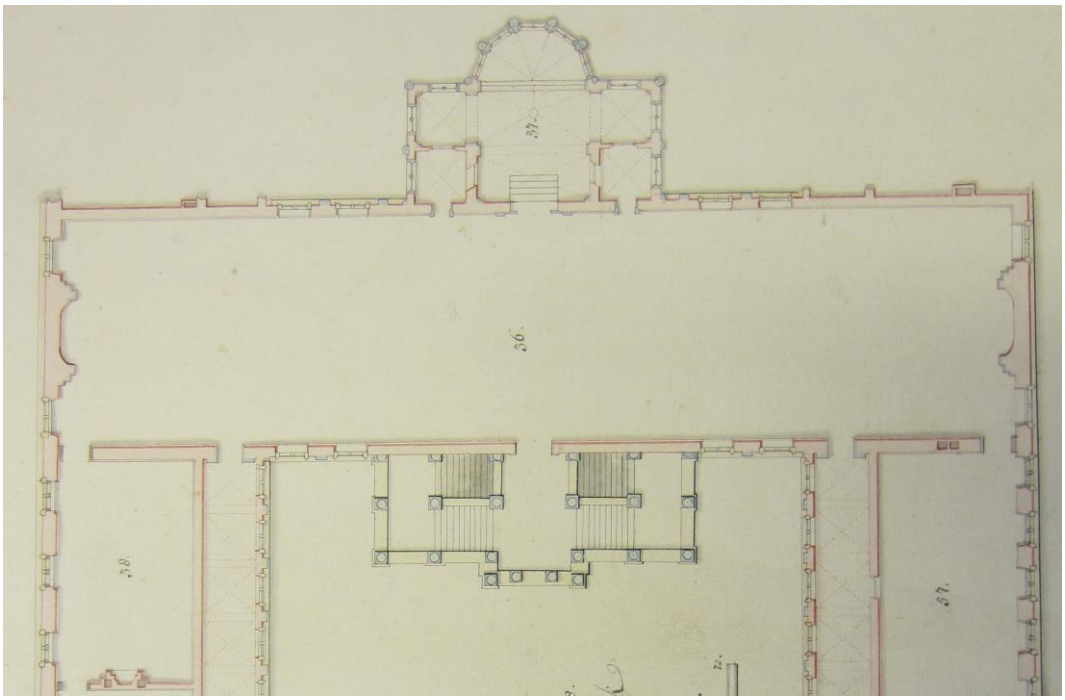

La Grande Salle (55 x12,5 m) met statietrap en kapel voor 1826

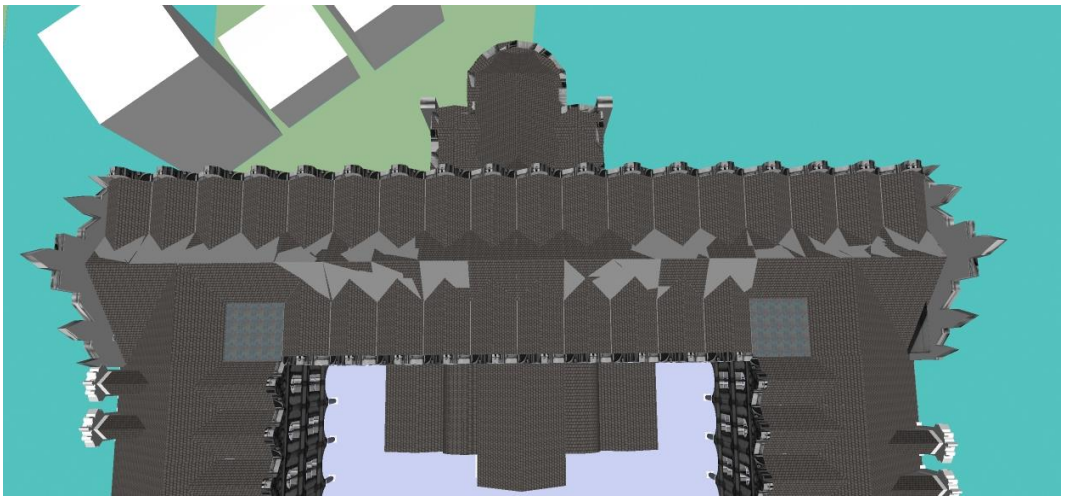

Animatie kapconstructie, met vele dakkapellen

De huidige zaal heeft kolommen aan de zijkant. Aan de kop met ramen waar eerst de schouw heeft gezeten. Sinds WO II staan er kolommen langs de zijkant (daarvoor in het midden) die afsteunen op de kolommen op de begane grond. Boven de zaal is nu legering.

Huidige Grote Zaal of te wel in cadetten jargon “Groza”.

De vermaarde “wapen”boxen van de cadetten.

De cadetten zaal voor WOII met gietijzeren kolommen in het midden, afgesteund op de kolommen onder op de begane grond.

Foto boven met gas verlichting met ventilatie buizen en onder met elektra sinds ca 1870.

Hoe La grande Salle voor de verbouwing van 1826 (na dat de kap er afging) er uit heeft gezien is niet bekend. Colonel Broekhuizen heeft er in 1738 nog rondgelopen en een aantal notities gemaakt.

Van Wezel heeft in zijn Boek paleis van Hendrik III deze beschreven en vergeleken met broertjes en zusjes in het buitenland uit die tijd. Van belang in deze is de Recidence te Landschut (Duitsland) welke een jaar later is gebouwd is en geïnspireerd is op Pallazo del Te. Deze is gebouwd door een leerling van Rafael, Romano. Vincidor de Bologna, hofschilder van Karel V en architect van Hendrik III was ook een leerling van Rafael. Een gelijke ontwerpvisie mag verondersteld worden.

Zaal in Recidence te Landschut & Zaal te Binche (met dakvensters) met bezoek keizer Karel V (rechts achter in)

Bijzonder aan het Kasteel/Paleis van Breda zijn de vele dakkapellen. Deze waren noodzakelijk om de Grande Salle van daglicht te voorzien, daar op vloerniveau maar geringe aantal vensters waren.

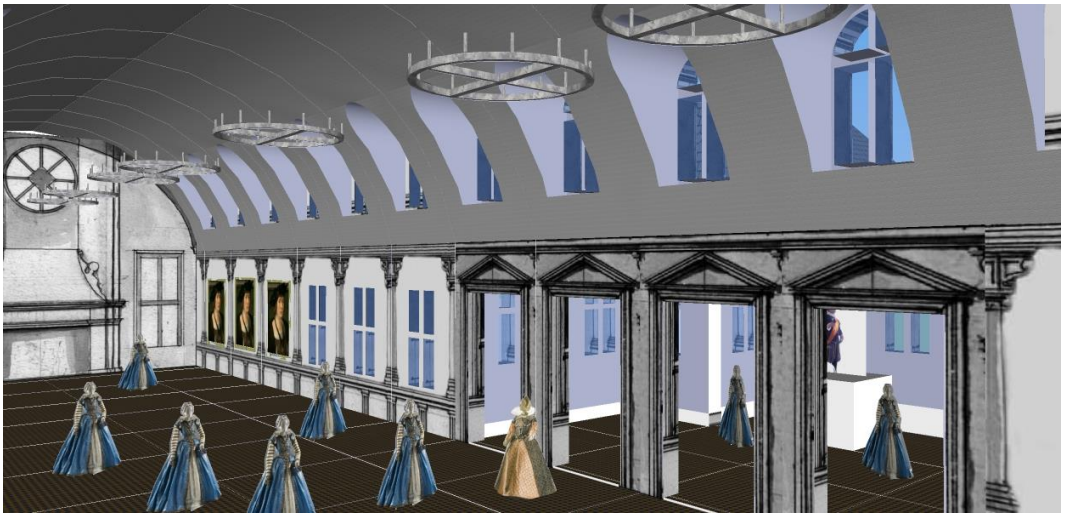
Animatie Grande Salle Breda met gebogen plafond en daklichten/vensters

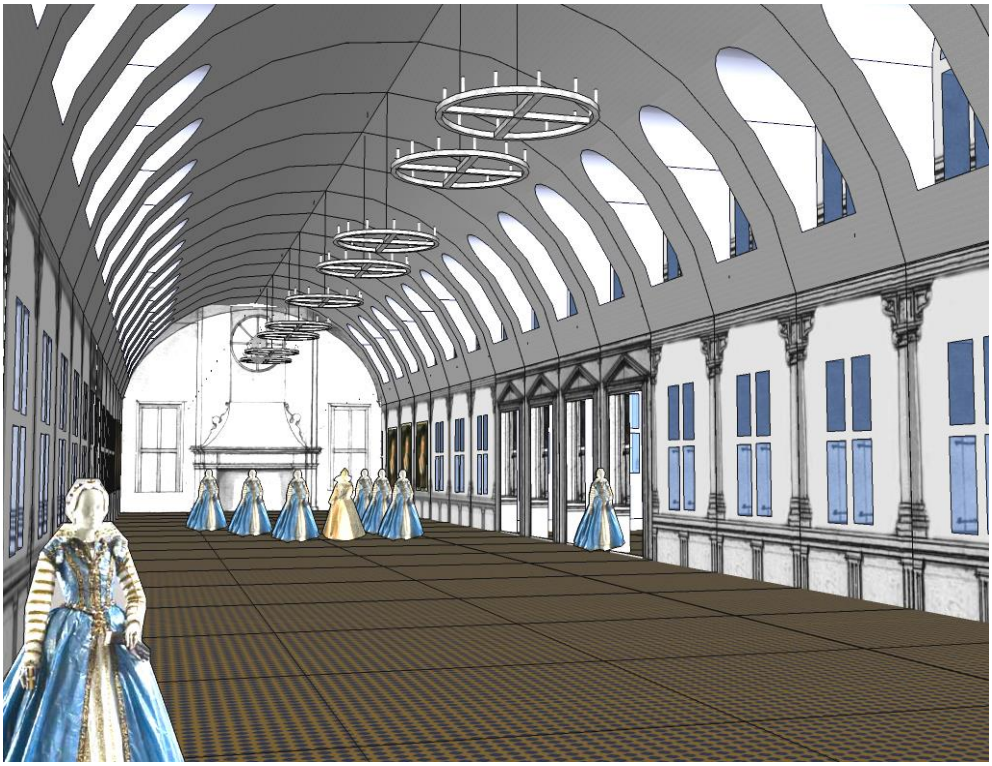

Animatie Interieur La Grande Salle. Midden rechts de kapelingang.

Broekhuyzen: *….de zoldering sierlijk besneden en vergult….*
De Goudenzaal in een zijvleugel was nog intact na de Vrede van Breda volgens Broekhuyzen, maar na de voltooiing van het kasteel in 1690 was de zoldering van de Grande Salle vertimmerd (*…vreemd wagenschot bekleed…)*i.v.m slechte staat. Het laatste waarschijnlijk door de vele dakkapellen, die voor het Hollandse klimaat niet zo geschikt waren.

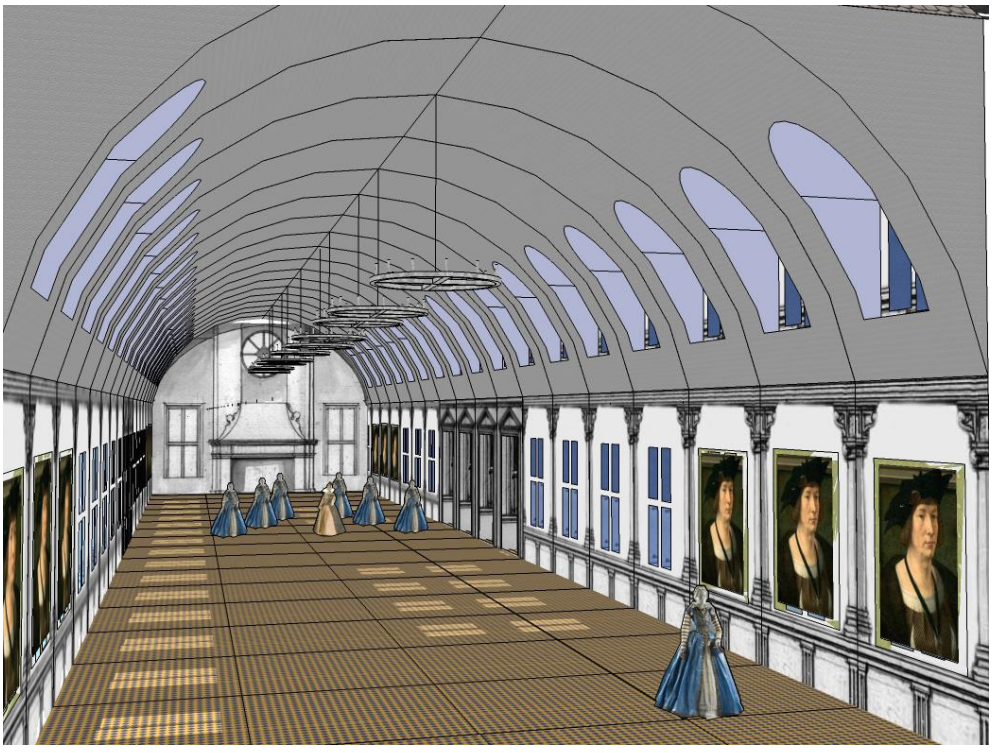

Architectuur

Constructie:

De zaal lag op door kolommen ondersteunde gewelven (nu kolommenzaal geheten) en was bereikbaar via de binnenhof/plaats met een dubbele statie trap. Aan de achterzijde is (later) de kapel gebouwd. Het geheel was overkapt met gebogen spanten en voorzien van veel dakkapellen tbv toetreding van het daglicht. De kap met daklichten is gesloopt in 1826 t.b.v. een extra verdieping en dus nu niet meer zichtbaar.

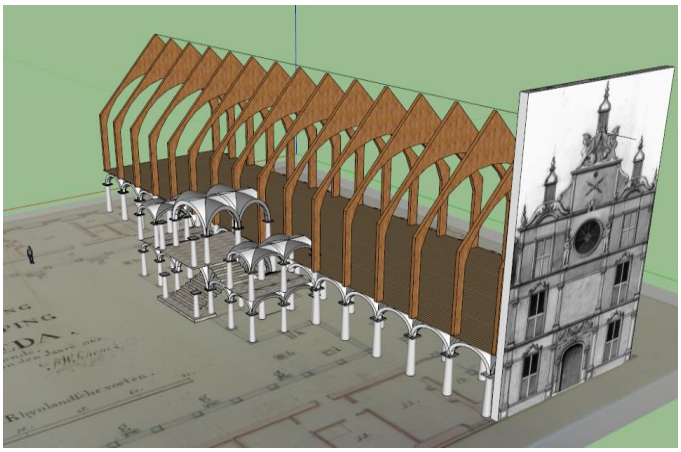

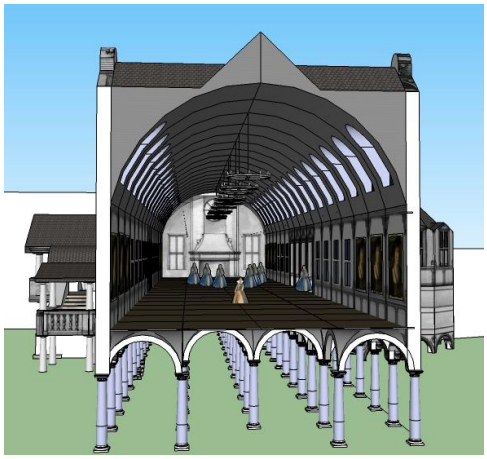

Animatie: Bouwskelet Grande Salle op kruisgewelven met kolommen

Tekst Colonel Broekuysen uit 1738: *... en begeven ons op de Grande Salle, die haar gelijk mogelijk niet in Nederland heeft, is zij ruim en heeft aan elk eind een schoorsteen, boven is het rond en hoog als ook rond om de muren sierlijk en groots en heeft een houten vloer.*
Uit een inventarislijst blijkt dat de zaal met lantaarns versiert was.

Animatie van mogelijke kapconstructie achter het gebogen (cassetten ?) plafond &
Dakkapel vensters aan elkaar geregen

Hoe de dakkapellen in het ronde gewelf er uit hebben gezien is niet bekend en er zijn ook geen voorbeelden uit die tijd ervan, voor zover bekend. Het Palazzo di Venaria Reale te Turijn (iets langer, maar smaller als in Breda) en het paleis te Brussel van latere datum geven een impressie hoe dat geweest zou kunnen zijn.

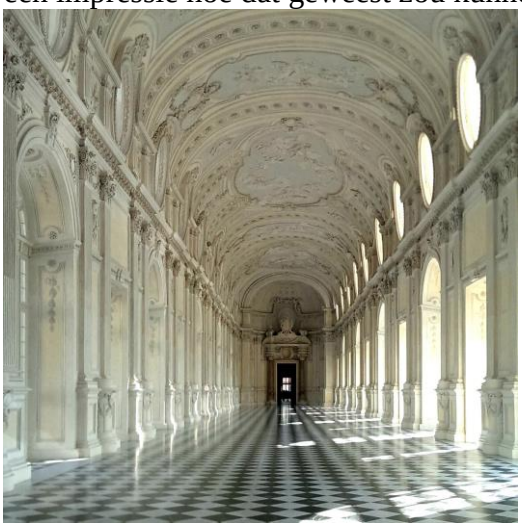

Dakkapellen/vensters in tongewelf: Paleiszalen te Turijn en te Brussel

Tomasso Vincidor di Bologna:

De renaissance was in Italië al in ca 1350 begonnen met het bestuderen van het Forum-Romanum in Rome en een Codex Coner (lesboek) werd opgesteld. Schilders waren gelijk beeldhouders en architecten of zelfs goudsmid (Brunolesschi) of ingenieur (Da Vincie), alleskunners dus. De schilder van de Atheense school, Rafaël (mede bouwer van Vaticaan) had als leerling Vincidor de Bologna en Giuliano Romano. Beiden hebben gelijktijdig voor hun opdrachtgever paleizen gebouwd. Voordat het aanving had graaf Hendrik III het Palazzo del Té in Mantua in aanbouw gezien, mede vormgegeven door Romano in de toen modieuze stijl “all antica”, wat wij nu Renaissance noemen. Hendrik heeft gekozen voor Vincidor die als hofschilder van keizer Karel V werkte en kennelijk als Italiaan in Vlaanderen was geboren. Voor zo ver bekend heeft hij naast het nodige schilderwerk (kapel Vaticaan) als architect alleen het Kasteel van Breda gebouwd. De gevel van de binnenplaats met Dorische- (met rozetten), Ionische- en Corinthische orden en medaillons getuigt van rechtstreekse klassieke invloed. De stijl is nog “vroeg” renaissance, terwijl in Italië “hoog” renaissance (manierisme) al gebruikelijk was.

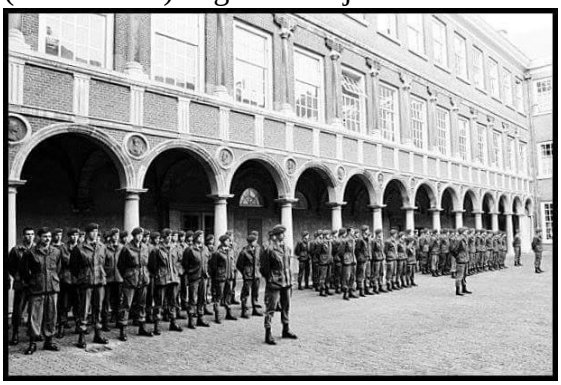

Breda, vroeg renaissance & Landschut, hoog renaissance

Inspiratie bron:

Hoe komt een Hollandse graaf aan het idee om een renaissance paleis in Breda te bouwen, terwijl zij zelf nog in burchten a la Muiderslot en Loevenstijn leefden … ??

Begin 1500 reisde Graaf Hendrik als opperkamerheer van Karel V door Zuid-Europa. Beiden haalden hun bruid in Spanje en Karel V zijn Keizerskroon bij de paus in Italië. De Renaissance was daar al van start gegaan en werd ruimschoots opgesnoven. Karel V, liet gelijk in Granada en omliggende steden zijn bouwsporen na.

Hendrik III was onder indruk van de binnenhof met colonnade en statietrap van het kasteel van zijn schoonvader te La Calahorra in Andalusie. De laatste had ook al in Italië rond getoerd en een colonnade van Carrara marmer in Genua besteld. Hendrik III schreef aan zijn broer: “Dat wil ik ook”.

Mendoza slot te Andalusie met later ingebouwde colonnade en galerij

In Italië werd Karel V met hofhouding door de Graaf (na het bezoek Hertog) van Mantua uitgenodigd op zijn in aanbouw zijnde zomerverblijf buiten de stad. Hier verbleven, dineerden en dansten zij en speelden zelfs kaats (Breda kreeg ook zijn kaatsbaan). Dit paleis was geïnspireerd op de buitenvilla Tivoli van Romeinse keizers nabij Rome. Architect Romano (studie genoot van Bologna) bouwde dit zomerverblijf met 2 hoven, gescheiden door een Grande Salle. Dit concept en de Andalusische inspiratie bron moet voor Hendrik III zijn “push” geweest zijn voor zijn Bredase Palazo a Fortezza. Het oorspronkelijke masterplan voor Breda was 2 binnenhoven met zaal op kolommen er tussen…….

Palazzo del Té te Mantua en grote zaal

Statie Trap

Pronkstuk op het binnenhof was de statie-trap met twee opgangen voor adel en geestelijkheid. Trappen werden in de Renaissance uit de middeleeuwse verborgen hoeken gehaald en als sier en statie element prominent in het zicht gezet. Hendrk III zag zo'n trap al bij zijn schoonvader te La Calahorra in Andalusie.

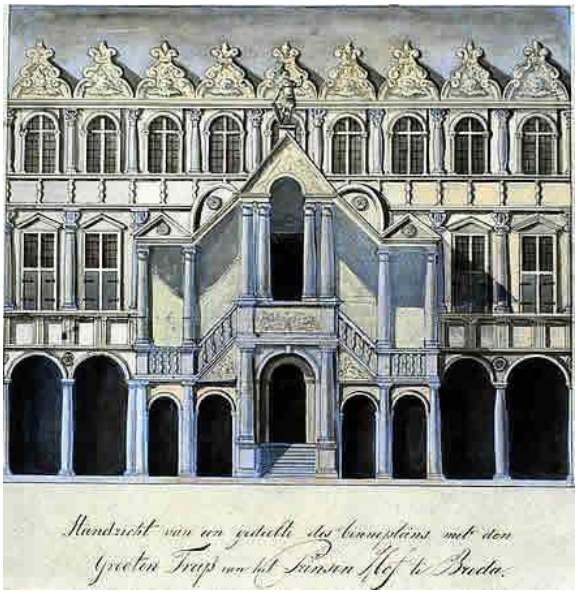

Tekening 1826 voor de sloop

Trap te La Calahorra

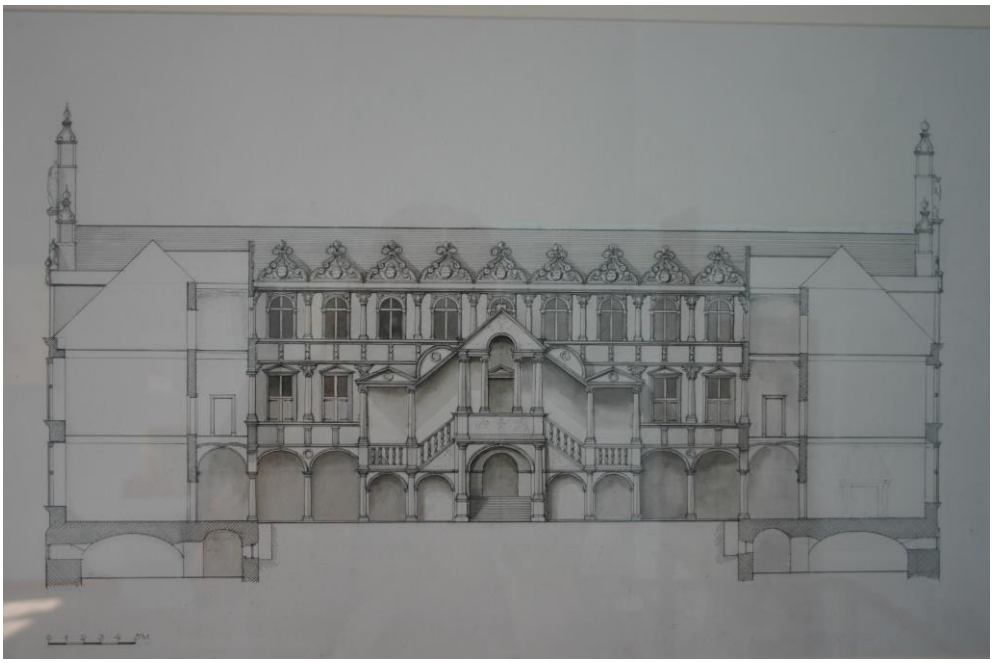

Reconstructie tekening uit ca 2000 (van Wezel).

Animatie statietrap met een opgang die halverwege splitst in een dubbeltrap. Op de verdieping een bordes (Beatrix: …*even zwaaien misschien*…)

Animatie statietrap in huidige situatie gefotoshopt

Renaissance Gala

Kapel

De kapel was aanvankelijk bij het 2e binnenhof gedacht. Door het vroegtijdig overlijden van Hendrik III is het kasteel niet afgebouwd. Zijn zoon heeft toen de kapel aansluitend de Grande Salle gebouwd. Zowel constructief als bouwstijl (op gravure) is de kapel toch afwijkend gebouwd in deels nog in middeleeuwse setting.

Kapel (met restant Polanenslot) op gravure en in maquette

Voetprint van de kapel achter kasteel en animatie

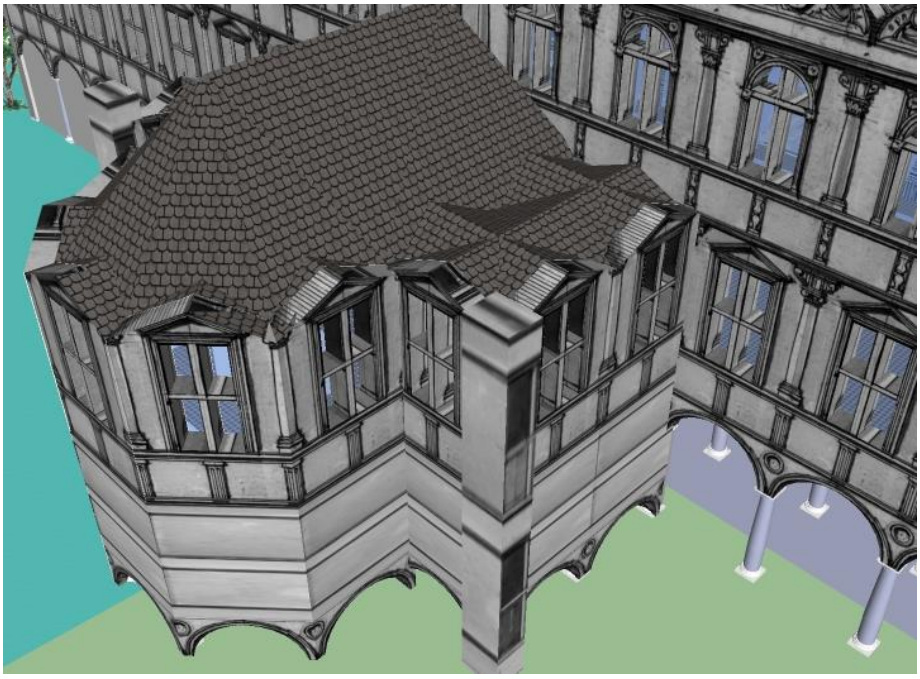

De kapel had een klokken-stoel die waarschijnlijk naar de hoofdbouw is verplaatst.

Klokkenstoel

Kopgevel

De kopgevels van de zaal op colonnade zijn fraai versierd met sculpturen en een rondvenster. Nu resteert alleen nog wat muursculpturen rond de poort/deur.

Een merkwaardig fenomeen is dat de kopgevel een deur heeft op de begane grond die op de slotgracht uitkomt. Dit is zeker geen vergissing of verbouwing, want de kolom die daar zou moeten staan ontbreekt en het gewelf is plaatselijk van kruisgewelf naar driehoeksgewelf getransformeerd. Een ontwerp uitgangspunt dus.
Of er ooit gedacht is aan een brug aldaar, blijkt uit geen van de historische documenten. Mogelijk een loggia…?!?

Kopgevel met deur, waarachter de gewelfde structuur afwijkt. Geen kruisgewelf, maar een driehoeksgewelf.

Achter de blinde gevel op de verdieping zit de open schouw in de Grande Salle. De dubbele rookkanalen gaan langs het ronde raam en komen onder het dak samen. De vensters naast het ronde raam zijn nep..!! (toen ook al).

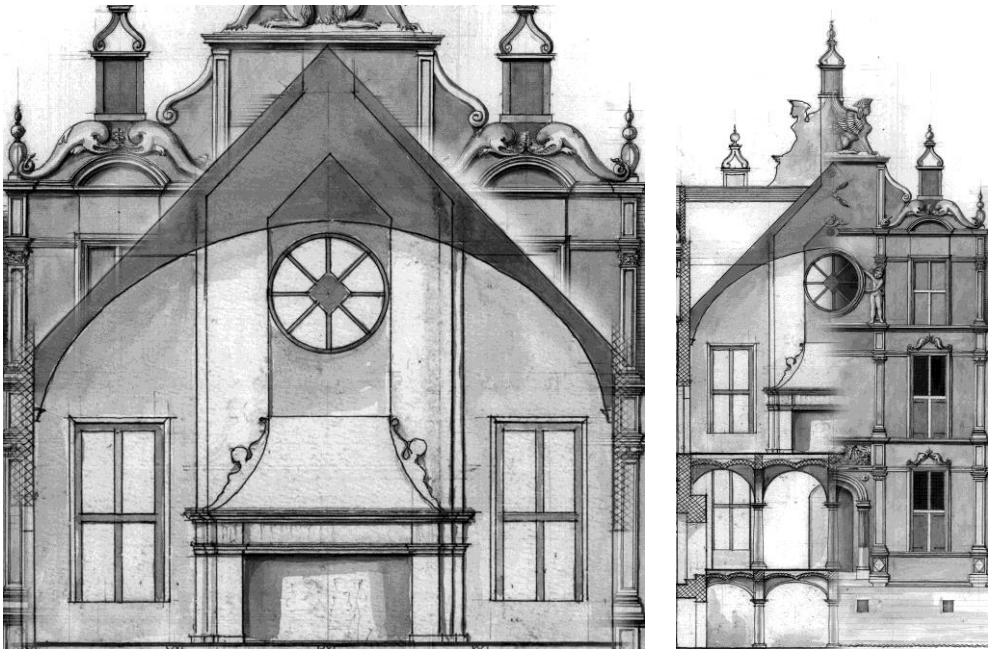

Animatie In- & Exterieur kopgevel zaal & gehele gevel

De trapgevel werd beëindigd met dolfijn sculpturen. In de Renaissance een veel gebruikt motief voor gevel sculpturen. Ze ogen meer als draken..!!

Replica van dolfijn sculptuur op binnenplaats/hof en een soortgenoot in de vishal te Ravenna.

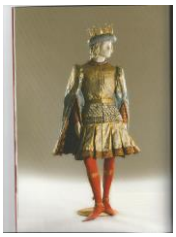

Renaissance Gala

Slot

Het Kasteel/paleis van Breda was een omgeving met allure die roept om **volledige restauratie** van La Grande Salle zoals zij voor 1826 was.

Echter,

- los van de financiële kant,
- de huidige gebruikers eisen,
- de monumentale discussie van 300 jaar Nassau versus 200 jaar KMA,
- is er nog een bouwtechnische knelpunt:

De vele dakkapellen met natuurstenen sculpturen met cherubijnen, die het binnenhof en la Grande Salle sierden, beschikken gezamenlijk over een even zo groot aantal verholen goten met een dubbel aantal aan kilkeper goten. Voor het Italiaanse klimaat geen probleem, maar voor het Hollandse klimaat een bron van vervuiling, met gevolg lekkages en verrot dakbeschot met …. veel onderhoud.

Niet voor niets is tijden de bouw de opengalerij op de verdieping al dicht gezet van wegen het klimaat en is vermoedelijk in 1690 het gebogen plafond vertimmerd. Waarschijnlijk was in 1826 de bouwkundige situatie van de daken onherstelbaar beschadigd. Ook nu nog, met de huidige technieken, een uitdaging om het in de oorspronkelijk situatie te herbouwen.

Vincidor Bologna heeft maar 1 gebouw ontworpen/gebouwd > het paleis van Hendrik III, Graaf van Nassau, ect, ect ……..

pruikentijd

Bronnen

Studiereizen:

- Mendoza slot te La Calahorra (Andalusie)
- Palazzo del Te te Mantua (Povlakte)
- Palazzo Venaria Reale (Piemonte)
- Recidence te Landschut
- Urbino in Umbrie (Renaissance/Universiteitsstadje), geboorteplaats Rafaël
- etc

Literatuur & Onderzoek:

- Pauselijke nunties, ca 1540
- Broekhuiysen, ca 1700
- Roest van Limburg, ca 1900
- Kalf, monumenten, ca 1910
- Stenega, restauratie Kasteel, ca 1950
- Colonnade renovatie KMA magazin, ca 1980
- Van Wezel, Paleis Graaf Hendrik III, ca 1990
- Bouwhistorisch onderzoek BAAC, ca 2010
- etc

Tekenwerk:

- 3D reconstructies aan de hand van oude Gravuren, plattegronden, etc
- Foto analyse
- etc

HENDRIK III, etc, etc…

Hendrk III, Graaf van Nassau en Vianden,
Opperkamer heer van Keizer Karel V,
Stadhouder van Holland en Zeeland,
Heer van Breda,
Lid van het Gulden Vlies.